

PAUL AUSTER

BERICHT

VANUIT HET

INNERLIJK

Vertaald door Ronald Vlek

Uitgeverij De Arbeiderspers

Utrecht · Amsterdam · Antwerpen

De vertaler ontving voor deze vertaling een werkbeurs
van het Nederlands Letterenfonds

Copyright © 2013 Paul Auster
Copyright Nederlandse vertaling © 2013
Ronald Vlek/bv Uitgeverij De Arbeiderspers, Utrecht
Oorspronkelijke titel: *Report from the Interior*
Uitgave: Henry Holt & Company, New York

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd
en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, foto-
kopie, microfilm of op welke andere wijze ook,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van
bv Uitgeverij De Arbeiderspers, Franz Lisztplantsoen 200,
3533 JG Utrecht. *No part of this book may be reproduced
in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means,
without written permission from bv Uitgeverij De
Arbeiderspers, Franz Lisztplantsoen 200, 3533 JG Utrecht.*

Omslagontwerp: Bart Rouwhorst
(Studio Ron van Roon)
Auteursfoto: Merlijn Doornik/Hollandse Hoogte

ISBN 978 90 295 8779 2 / NUR 302

www.arbeiderspers.nl

INHOUD

Bericht vanuit het innerlijk	7
Twee mokerslagen	89
Tijdcapsule	147
Album	229

BERICHT
VANUIT HET
INNERLIJK

IN HET BEGIN leefde alles. De kleinste dingen waren begiftigd met kloppende hartjes, en zelfs de wolken hadden namen. Scharen konden lopen, telefoons en theepotten waren neefjes, ogen en brillen waren broertjes. De wijzerplaat van een klok was een gezicht, elk doppertje op je bord had een andere persoonlijkheid, en de grille op de voorkant van de auto van je ouders was een grijnzende mond met een heleboel tanden. Pennen waren luchtschepen. Muntjes waren vliegende schotels. De takken van bomen waren armen. Stenen konden denken, en God was overal.

Het was geen enkel probleem om te geloven dat het mannetje in de maan een echt mannetje was. Je zag zijn gezicht vanuit de nachtelijke hemel op je neerkijken, en het was zonder enige twijfel het gezicht van een mannetje. Het maakte niet uit dat het mannetje geen lijf had – het bleef wat jou betrof een mannetje, en de mogelijkheid dat het allemaal misschien iets tegenstrijdigs had, kwam niet één keer bij je op. Tegelijkertijd leek het volmaakt geloofwaardig dat een koe over de maan kon springen. En dat een schotel ervandoor kon gaan met een lepel.

Je vroegste gedachten, restanten van hoe je als klein jongetje in jezelf leefde. Je kunt je er nog maar weinig van herinneren, alleen wat losse flarden, korte flitsen van herkenning die op willekeurige momenten onverhoeds in je opwellen – opgewekt door een bepaalde geur, een bepaalde aanraking, de manier waarop het licht ergens op valt in het hier en nu van de volwassenheid. Je meent het je althans te herinneren, je gelooft het je te herinne-

ren, maar misschien herinner je je het helemaal niet, of herinner je je alleen een latere herinnering van wat je in dat verre verleden dat nu zo goed als verloren voor je is, meent te hebben gedacht.

3 januari 2012, op de kop af een jaar geleden dat je aan je vorige boek begon, je inmiddels voltooide *Winterlogboek*. Het was tot daaraan toe om over je lichaam te schrijven, om de talrijke door je fysieke zelf ervaren optaters en genoegens in kaart te brengen, maar het verkennen van je geest, zoals je je die uit je kinderjaren herinnert, zal ongetwijfeld een heel wat lastiger opgave zijn – misschien wel een onmogelijke. Toch voel je je verplicht een poging te wagen. Niet omdat je jezelf als een zeldzaam of uitzonderlijk studieobject ziet, maar juist omdat je dat niet doet, omdat je jezelf net zo ziet als een ander, als ieder ander.

Het enige bewijs dat je herinneringen niet een volledig vertekend beeld geven, is het feit dat je af en toe weer in de oude manier van denken vervalt. Nu je de zestig ruimschoots gepasseerd bent, zijn de rudimenten ervan nog steeds aanwezig, is het animisme van je eerste levensjaren nog niet volkomen uitgebannen, en als je 's zomers op je rug in het gras ligt, kijk je nog altijd naar de voorbijdrijvende wolken, die je vervolgens ziet veranderen in gezichten, vogels en dieren, in staten, landen en denkbeeldige rijken. De grilles van auto's doen je nog steeds aan gebitten denken, en de kurkentrekker is nog steeds een dansende ballerina. In weerwil van de uiterlijke tekenen ben je nog altijd wie je was, ook al ben je niet meer dezelfde persoon.

Tijdens het bedenken waar je met dit boek naartoe wilde, heb je besloten de grens te trekken bij dertien, want na je twaalfde was je geen kind meer, kondigde de puberteit zich al aan, begon er al een vaag besef van volwassenheid in je bewustzijn te gloren, en was je van het kleine mensje wiens leven een voortdurende duik was in het nieuwe, dat elke dag wel iets voor de eerste keer deed, meerdere dingen zelfs, of een heleboel dingen, veranderd in een

andersoortig wezen, en het is dat langzame groeiproces van onwetendheid naar iets minder onwetendheid waar nu je aandacht naar uitgaat. Wie was je, kleine man? Hoe ben je iemand geworden die kon denken, en als je kon denken, waar hebben je gedachten je dan heen gevoerd? Graaf de oude verhalen op, grabbel alles bijeen wat je kunt vinden, houd dan de scherven tegen het licht en bekijk ze goed. Doe dat. Probeer dat.

De wereld was vanzelfsprekend plat. Toen iemand je trachtte uit te leggen dat de aarde een bol was, een planeet die samen met acht andere planeten rond de zon draaide in iets wat een zonnestelsel werd genoemd, begreep je geen snars van wat die oudere jongen zei. Als de aarde rond was, zou iedereen onder de evenaar eraf vallen, want het was ondenkbaar dat iemand ondersteboven kon leven. De oudere jongen probeerde je het concept van de zwaartekracht uit te leggen, maar ook daar begreep je geen snars van. Je zag miljoenen mensen voor je, die met hun hoofd naar beneden in het duister van een oneindige, allesverslindende nacht stortten. Als de aarde echt rond was, zei je tegen jezelf, dan was de enige plek waar je veilig was de Noordpool.

Ongetwijfeld onder invloed van de tekenfilms waar je zo graag naar keek, dacht je dat er een paal uit de Noordpool stak. Net zo een als de rood-witte ronddraaiende zuiltjes bij kapperszaken.

Sterren, daarentegen, waren niet te verklaren. Geen gaten in de hemel, geen kaarsen, geen elektrisch licht, niets wat leek op iets wat je kende. Het onmetelijke van de zwarte lucht boven je hoofd, het oneindige van de ruimte die zich tussen jou en die kleine lichtpuntjes bevond, was iets wat je begrip volledig te boven ging. Weldadige, wondermooie in de nacht zwevende verschijningen, die er enkel waren omdat ze er waren en om geen enkele andere reden. Het werk van Gods hand, ja, maar wat had Hij er in 's hemelsnaam mee voorgehad?

Je omstandigheden waren destijds als volgt: het Amerika van de jaren vijftig; vader en moeder; driewielertjes, fietsjes en karretjes; radio's en zwart-witteleviesies; handgeschakelde auto's; twee kleine appartementen en daarna een huis in een buitenwijk; aanvankelijk een zwakke gezondheid, daarna normale, sterke jongensjaren; openbare lagere school; een normaal gezin uit de hardwerkende middenklasse; een stadje van vijftienduizend inwoners, bevolkt door protestanten, katholieken en joden, allen blank afgezien van een handjevol zwarte mensen, maar geen boeddhisten, hindoes of moslims; één zusje en acht neefjes en nichtjes; strips; *Rootie Kazootie* en *Pinky Lee*; 'I Saw Mommy Kissing Santa Claus'; Campbell-soep, Wonder-brood en doperwtjes uit blik; opgevoerde auto's (*hot rods*) en sigaretten van drieëntwintig dollarcent per pakje – een klein wereldje in een grote wereld, dat voor jou toen de hele wereld was, omdat de grote nog niet zichtbaar was.

Gewapend met een hooivork zit een boze boer Gray dwars door een maïsveld Felix de Kat achterna. Ze kunnen geen van beiden praten, maar alles wat ze doen, wordt voortdurend begeleid door blikkerig klinkende, vrolijke, iets te snelle muziek, en terwijl je ze weer een nieuwe vete in hun eeuwigdurende tweestrijd ziet beslechten, ben je ervan overtuigd dat ze echt zijn, dat die krakkemikkig getekende zwart-witfiguurtjes net zo levend zijn als jij. Ze verschijnen elke middag in een televisieprogramma getiteld *Junior Frolics*, dat gepresenteerd wordt door een meneer die Fred Sayles heet, maar die jij gewoon kent als Oom Fred, de zilvergrijze poortwachter van dit wonderland, en omdat je geen idee hebt hoe tekenfilms tot stand komen, heb je ook geen benul van het proces waarmee getekende figuurtjes tot leven gewekt worden; je denkt dat er ergens een ander universum moet zijn waarin personages als boer Gray en Felix de Kat kunnen bestaan – niet als over een televisiescherm dansende pennenstreken, maar als volgroeide, driedimensionale wezens, even groot als grote mensen. De logica eist dat ze groot zijn, want de mensen

die op de televisie komen zijn altijd groter dan hun beeld op het scherm, en de logica eist ook dat ze thuishoren in een alternatief universum, want het universum waarin jij leeft, wordt niet door tekenfilmfiguurtjes bevolkt, hoe graag je het ook zou willen. Als je vijf bent, vertelt je moeder op een dag dat jij en je vriendje Billy mee mogen naar de studio in Newark waar *Junior Frolics* wordt uitgezonden. Je krijgt Oom Fred in eigen persoon te zien, zegt ze, en je mag zelf meedoen in het programma. Je vindt het allemaal spannend, geweldig spannend, maar nog spannender is het idee dat je eindelijk, na maandenlange bespiegelingen, de kans krijgt om boer Gray en Felix de Kat in levenden lijve te zien. Eindelijk zul je te weten komen hoe ze er in het echt uitzien. In je gedachten zie je alles zich op een gigantisch toneel afspelen, een toneel zo groot als een voetbalveld, waar de sikke-neurige oude boer en de slimme zwarte kat elkaar achternazitten tijdens een van hun epische schermutselingen. Maar op de afgesproken dag blijkt alles anders dan je je had voorgesteld. De studio is klein, Oom Fred heeft make-up op zijn gezicht, en nadat je een zak pepermuntjes hebt gekregen om je gedurende het programma gezelschap te houden, ga je samen met Billy en de andere kinderen op de tribune zitten. Je kijkt naar wat een toneel hoorde te zijn, maar in werkelijkheid niet meer is dan de betonnen studiovloer, en wat je daar ziet is een televisietoestel. Niet eens een speciaal toestel, maar een dat niet groter of kleiner is dan dat wat jullie thuis ook hebben. De boer en de kat zijn nergens te bekennen. Als Oom Fred het publiek heeft verwelkomd kondigt hij de eerste tekenfilm aan. Het scherm licht op en daar zijn boer Gray en Felix de Kat, ze rennen rond zoals ze dat altijd al doen, nog steeds in het kastje gevangen, nog steeds zo klein als ze altijd al waren. Je bent helemaal de kluts kwijt. Welke fout heb je gemaakt, vraag je je af. Waar ben je de verkeerde kant op gegaan met je gedachten? De werkelijkheid is dusdanig in strijd met wat je je had voorgesteld dat je het idee krijgt dat er een gemene streek met je is uitgehaald. Diep teleurgesteld kun je het amper nog opbrengen om het programma te volgen. Als je na af-

loop met Billy en je moeder naar de auto terugloopt, gooi je de pepermuntjes vol weerzin weg.

Gras en bomen, insecten en vogels, kleine beestjes, en de geluiden van die beestjes als hun onzichtbare lijfjes in de omringende struiken rondscharrelden. Je was vijfenhalf toen je ouders het krappe tuinappartement in Union voor het oude witte huis aan Irving Avenue in South Orange verruilden. Geen groot huis, maar het eerste huis dat ze ooit hadden bewoond, en daarmee ook jouw eerste huis, en hoewel het vanbinnen niet ruim was, leek de tuin achter het huis je gigantisch groot, want in feite waren het twee tuinen, de eerste een klein grasveldje pal achter het huis, begrensd door je moeders halvemaanvormige bloementuin, en daarna, omdat vlak achter de bloemen een witte garage stond die de tuin in tweeën deelde, kwam er nog een tweede tuin, de achter-achtertuintuin, die breder en groter was dan de voor-achtertuintuin, een verborgen domein waar je met grote aandacht de flora en fauna van je nieuwe koninkrijk verkende. Het enige teken van menselijk leven was je vaders moestuin, die in wezen een tomatentuin was, aangeplant niet lang nadat jullie het huis in 1952 hadden betrokken, en elk jaar van de zesentwintigenhalf die hij nog te leven had, kweekte je vader 's zomers tomaten, de allerroodste, de allervlezigste New Jersey-tomaten die iemand ooit had gezien, elke augustus manden boordevol tomaten, zoveel tomaten dat hij ze moest weggeven omdat ze anders zouden bederven. De tuin van je vader, aan de andere kant van de garage in de achter-achtertuintuin. Zijn lapje grond, maar jouw wereld – en daar leefde je tot je twaalf was.

Roodborstjes, vinken, blauwe gaaien, goudmerels, zwartvleugeltangaren, kraaien, mussen, winterkoninkjes, rode kardinalen, zwarte merels en af en toe een blauwe lijster. Vogels waren niet minder vreemd voor je dan sterren, en omdat de lucht hun domein was, dacht je dat vogels en sterren tot dezelfde familie behoorden. De onvoorstelbare gave om te kunnen vliegen, om

maar te zwijgen van de veelheid van felle en doffe kleuren, geschikte onderwerpen ter bestudering en waarneming, maar wat je nog het meest intrigeerde waren de geluiden die ze maakten, de aparte taal die elke vogelsoort sprak, melodieus en zangerig dan wel scherp en krassend, en je was er al vroeg van overtuigd dat ze met elkaar praatten, dat die geluiden echte woorden van een speciale vogeltaal waren, en zoals er mensen van verschillende kleuren bestonden die een oneindig aantal talen spraken, zo gold dat ook voor de gevederde vriendjes die soms op het gras in jullie achtertuin rondhipten. Elk roodborstje praatte met zijn mederoodborstjes in een taal met een eigen vocabulaire en grammaticale regels, die voor hen net zo begrijpelijk was als voor jou het Engels.

In de zomer: op een grasspriet fluiten, 's avonds vuurvliegjes vangen en met je magisch oplichtende pot rondlopen. In het najaar de 'helikoptertjes' die uit de esdoorns vielen op je neus zetten; eikeltjes van de grond rapen en zo ver als je kon weggooien – diep in de bosjes en uit het zicht. Eikeltjes waren een fel door eekhoorns begeerde lekkernij, en omdat je de eekhoorns als diertjes het meest bewonderde – hun snelheid! Hun met doodsverachting uitgevoerde sprongen door de takken van de eikenbomen hoog boven je hoofd! – keek je nauwlettend toe hoe ze kleine kuiltjes maakten en hun eikeltjes in de grond begroeven. Je moeder vertelde dat ze die eikeltjes bewaarden voor de magere wintermaanden, maar eerlijk gezegd had je 's winters nog nooit een eekhoorn een eikeltje zien opgraven. Je besloot dat ze die kuiltjes puur voor hun plezier maakten, dat ze bezeten waren van graven en zich gewoon niet konden inhouden.

Tot je vijfde of zesde, misschien zelfs wel je zevende, dacht je dat *human being* werd uitgesproken als *human bean*. Je vond het maar vreemd dat de mensheid als zo'n klein, doodgewoon boontje werd voorgesteld, maar op de een of andere manier concludeerde je, na veel gepieker om dat misverstand toch ergens een plek-

je te geven, dat het feit dat het zo'n klein boontje was het juist weer belangrijk maakte, dat we allemaal niet veel groter dan een boon in de buik van onze moeder begonnen, en dat de boon daarom het zuiverste, krachtigste symbool was van het leven zelf.

De God die overal was en over alles heerste was geen macht van goedheid of liefde, maar van vrees. God was schuldgevoel. God was het hoofd van de hemelse gedachtepolitie, de onzichtbare almachtige die je hoofd kon binnendringen om naar je gedachten te luisteren, die je tegen jezelf kon horen praten en de stilte kon vertalen in woorden. God zag alles, hoorde alles, en daarom moest je je altijd netjes gedragen. Zo niet, dan zouden er gruwelijke straffen op je neerdalen, onuitsprekelijke kwellingen, opsluiting in de donkerste kerker, voor de rest van je dagen veroordeeld tot een leven op water en brood. Toen je eenmaal oud genoeg was om naar school te gaan, leerde je dat elke daad van opstandigheid de kop zou worden ingedrukt. Je zag hoe je vriendjes de regels slinks en slim ondergroeven, achter de rug van de juf nog sluwere vormen van baldadigheid bedachten en voortdurend ongestraft bleven, terwijl jij, telkens wanneer je zwichtte voor de verleiding en meedeed aan die fratsen, altijd werd betrapt en gestraft. Vaste prik. Geen talent voor kattenkwaad helaas, en terwijl je voor je zag hoe je toornige God met een bulderende, geringschattende lach de spot met je dreef, besefte je dat je braaf moest zijn – of anders...

Zes jaar. Je staat op een zaterdagmorgen in je kamertje, je hebt je net zelf aangekleed en je schoenveters vastgemaakt (zo'n grote jongen al, zo'n knappe jongen), helemaal klaar, klaar om naar beneden te gaan en de dag te beginnen, en terwijl je daar zo stond, in het licht van die prille voorjaarsmorgen, werd je overspoeld door een golf van geluk, een extatisch, tomeloos gevoel van welbehagen en plezier, en even later zei je tegen jezelf: Er is niets fijners dan zes jaar zijn; zes is verreweg de fijnste leeftijd die je kunt hebben. Je herinnert je dat je dit dacht nog even duidelijk als wat

je drie seconden geleden deed; het staat negenenvijftig jaar na die ochtend nog in je geheugen gegrift, net zo scherp als al die duizenden, miljoenen, of tientallen miljoenen herinneringen die je hebt weten te bewaren. Wat was er gebeurd dat zo'n overweldigend gevoel had veroorzaakt? Niet meer terug te halen, maar je vermoedt dat het iets te maken had met het ontstaan van het zelfbewustzijn, iets wat kinderen zo rond hun zesde jaar meemaken, als de innerlijke stem ontwaakt en ook het vermogen ontstaat om een gedachte te hebben en tegen jezelf te zeggen dat je die gedachte hebt. Ons leven betreedt op dat moment een nieuwe dimensie, want het is het moment waarop we het vermogen verwerven om onze verhalen aan onszelf te vertellen, om het onafgebroken verhaal te beginnen dat doorgaat tot de dag waarop wij sterven. Tot aan die ochtend bestond je domweg. Nu wist je dat je bestond. Je kon nadenken over het feit dat je leefde, en toen je dat eenmaal kon, kon je ten volle genieten van het feit van je eigen bestaan – dat wil zeggen: je kon tegen jezelf zeggen hoe fijn het was om te leven.

1953. Zes jaar nog steeds, enkele dagen of weken na die transcendente verlichting nog zo'n keerpunt in je geestelijke ontwikkeling, dat zich toevallig voordeed in een bioscooptheater ergens in New Jersey. Je was voordien pas twee of drie keer naar de bioscoop geweest, telkens naar een kindertekenfilm (*Pinokkio* en *Assepoester* dringen zich op), maar films met echte mensen waren voor jou alleen op televisie te zien geweest, voornamelijk goedkoop gemaakte cowboyfilms uit de jaren dertig en veertig – Hopalong Cassidy, Gabby Hayes, Buster Crabbe, en Al 'Fuzzy' St. John, ouderwets knullige schietfilms waarin de held een witte hoed droeg en de boef een zwarte snor had, maar waarvan je met volle teugen genoot en met gloedvolle overtuiging in geloofde. Toen mocht je, ergens in het jaar waarin je zes werd, met iemand mee naar een film die 's avonds werd vertoond – ongetwijfeld je vader en moeder, al herinner je je niet meer dat zij er ook bij waren. Het was je eerste bioscoopervaring die geen zaterdagmati-

nee, geen Disney-tekenfilm, geen antieke zwart-witwestern betrof – maar een nieuwe film in kleur, die voor grote mensen was gemaakt. Je herinnert je nog de immens volle bioscoop, het griezelige gevoel om in het donker te zitten nadat de lichten gedoofd waren, een gevoel van verwachting en onbehagen, alsof je er wel en niet was tegelijk, niet meer in je eigen lichaam zat, zoals je in de greep van een droom uit jezelf verdwijnt. De film heette *Mars valt aan*, en was gebaseerd op het boek van H. G. Wells, destijds geprezen als een werk dat een doorbraak betekende op het gebied van de speciale effecten – gedetailleerder, overtuigender, geavanceerder dan in alle voorgaande films. Dat heb je in de afgelopen jaren gelezen, maar in 1953 wist je daar allemaal niets van; toen was je gewoon een jongetje van zes dat zag hoe een bataljon Marsbewoners de aarde aanviel, en op dat enorme doek dat vlak voor je opdoemde leken de kleuren levensechter dan alle kleuren die je ooit had gezien, zo schitterend, zo helder, zo intens dat het pijn deed aan je ogen. Halfronde metalen ruimteschepen landden vanuit de nachtelijke hemel, daarna gingen een voor een de deksels van die vliegende machines open en kwam er langzaam een Marsbewoner uit tevoorschijn, een onnatuurlijk grote, insectachtige gedaante met stakige armen en griezelig lange vingers. De Marsbewoner richtte zijn blik op een aardbewoner, zoomde op hem in met zijn groteske, bolle ogen, waarna er onmiddellijk een lichtflits volgde. Enkele seconden later was de aardbewoner verdwenen. Vernietigd, vergruizeld, gereduceerd tot een schaduw op de grond, en daarna loste ook die schaduw op, alsof de betreffende aardbewoner nooit had bestaan, nooit had geleefd. Vreemd genoeg herinner je je niet dat je bang was. Gebiologeerd is waarschijnlijk het woord dat het best beschrijft wat er met je gebeurde: een gevoel van ontzag, alsof het hypnotiserende schouwspel je in een staat van zalige verdoving had gebracht. Toen gebeurde er iets vreselijks, iets nog veel erger dan de dood of de vernietiging van de soldaten die met hun nutteloze wapens de Marsbewoners hadden proberen te doden. Misschien hadden die militairen zich wel vergist door ervan uit

te gaan dat de indringers met vijandige bedoelingen waren gekomen; misschien verdedigden de Marsbewoners zich alleen maar, zoals ieder ander wezen dat ook zou doen als het opeens werd aangevallen. Je wilde hun in elk geval het voordeel van de twijfel gunnen, want het leek je verkeerd dat de mensen hun angst voor het onbekende zo snel in geweld hadden omgezet. Toen kwam de vredestitcher. Het was de vader van de hoofdrolspeelster, de mooie jonge vriendin of vrouw van de hoofdrolspeler, en die vader was een geestelijke, een dominee of zoiets, een man van God, en hij gaf met rustige en sussende stem de mensen om hem heen de raad de Marsbewoners vriendelijk tegemoet te treden, hen te benaderen met Gods liefde in hun hart. Om zijn woorden kracht bij te zetten liep de dappere dominee/vader op een van de ruimteschepen toe, met in zijn ene hand een bijbel en in zijn andere een kruis. Hij hield de Marsbewoners voor dat ze niets te vrezen hadden, dat wij van de aarde in harmonie wilden leven met iedereen in het heelal. Zijn mond trilde van emotie, zijn ogen lichtten op door de kracht van zijn geloof, en toen, op het moment dat hij vlak voor het ruimteschip stond, ging het deksel open, verscheen er zo'n stakige Marsbewoner, en was daar voordat de dominee/vader nog één stap kon zetten opeens een lichtflits en werd de verkondiger van het heilige woord in een schaduw veranderd. En al snel daarna, niet eens een schaduw meer – veranderd in helemaal niets. God, de almachtige, had geen enkele macht. In het aangezicht van het kwaad was God net zo hulpeloos als de meest hulpeloze mens, en zij die in Hem geloofden waren ten dode opgeschreven. Dat was de les die *Mars valt aan* je die avond leerde. Het was een schok waarvan je nooit meer geheel bent hersteld.

Anderen vergeven, anderen altijd vergeven – maar jezelf nooit. Alstublieft en dank u wel zeggen. Niet je ellebogen op tafel. Niet opscheppen. Nooit iets onaardigs over iemand zeggen achter zijn rug. Altijd je vuile kleren in de wasmand stoppen. Licht uitdoen voor je een kamer uit gaat. Mensen aankijken als je tegen ze